

Sygn. akt II CSK 314/08

POSTANOWIENIE

Dnia 11 grudnia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

Protokolant Maryla Czajkowska

w sprawie z wniosku E. Spółki Akcyjnej w P.

przy uczestnictwie W. M.

o stwierdzenie zasiedzenia służebności gruntowej,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 11 grudnia 2008 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawczyni

od postanowienia Sądu Okręgowego w S.

z dnia 14 listopada 2007 r.,

oddala skargę kasacyjną i zasądza od wnioskodawczyni na rzecz uczestnika kwotę 200 (dwieście) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

„E.” Spółka Akcyjna w P. w dniu 12 stycznia 2007 r. wniosła o stwierdzenie nabycia przez zasiedzenie służebności gruntowej na nieruchomości W. M., położonej w P. przy ul. S., oznaczonej jako działka nr 19/29. Na nieruchomości tej znajdują się urządzenia infrastruktury elektroenergetycznej eksploatowane przez wnioskodawczynię.

Postanowieniem z dnia 15 czerwca 2007 r. Sąd Rejonowy oddalił wniosek po dokonaniu następujących ustaleń. W. M. kupił działkę numer 19/29 od Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa w dniu 19 listopada 1993 r. Na części tej działki od 1963 r. znajdują się: stacja transformatorowa, linia napowietrzna o długości 10 m. oraz linia napowietrzna o długości 13,5 m. Urządzenia te są połączone ze stacją transformatorową znajdującą się na nieruchomości gruntowej Skarbu Państwa, położonej w P. przy ul. D., będącej przedmiotem użytkowania wieczystego wnioskodawczyni. Zarówno stacja transformatorowa na nieruchomości w P. przy ul. D., jak urządzenia infrastruktury elektroenergetycznej na nieruchomości w P. przy ul. S. stanowią części składowe przedsiębiorstwa energetycznego prowadzonego przez wnioskodawczynię. Urządzeniami infrastruktury elektroenergetycznej wybudowanymi na działce nr 19/29 władał początkowo „Zakład Energetyczny S.” - Przedsiębiorstwo Państwowe w S. Zakład ten wszedł w skład „Zakładów Energetycznych Okręgu Zachodniego” - Przedsiębiorstwa Państwowego w P. Zakłady te przekształcono w „Zachodni Okręg Energetyczny” - Przedsiębiorstwo Państwowe w P. Z tego ostatniego podmiotu wyodrębniono „Zakład Energetyczny S.” – Przedsiębiorstwo Państwowe w S., jego zaś następcą prawnym był „Zakład Energetyczny S.” - Spółka Akcyjna w S., powstały z dniem 12 lipca 1993 roku. „Zakład Energetyczny S.” - Spółka Akcyjna w S. zmienił nazwę na „Energetyka Szczecińska” - Spółka Akcyjna w S. „Energetyka S.” - Spółka Akcyjna w S. została przejęta przez „Grupę Energetyczną E.” - Spółkę Akcyjną w P., działającą obecnie pod firmą „E.” - Spółka Akcyjna w P.

Wnioskodawczyni korzysta z urządzeń infrastruktury elektroenergetycznej posadowionych na działce nr 19/29, mimo iż nie zawarła umowy dotyczącej korzystania z tych urządzeń z właścicielem działki nr 19/29.

Zdaniem Sądu Rejonowego, dokonane ustalenia faktyczne nie pozwalały na uwzględnienie wniosku. W ocenie Sądu Rejonowego, nie upłynął jeszcze wymagany do stwierdzenia zasiedzenia okres posiadania służebności.

Postanowieniem z dnia 14 listopada 2007 r. Sąd Okręgowy oddalił apelację wnioskodawczyni. Sąd ten podzielił ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego oraz ocenę, że w sprawie nie upłynął jeszcze wymagany do stwierdzenia zasiedzenia okres posiadania służebności. Sąd Okręgowy podkreślił, że do zasiedzenia służebności gruntowej może prowadzić wyłącznie posiadanie służebności przez podmiot, który nie jest właścicielem nieruchomości obciążonej. Służebność gruntowa polega bowiem na korzystaniu z cudzej nieruchomości. Funkcją zasiedzenia jest eliminacja rozbieżności między stanem rzeczywistym a stanem prawnym. Taka rozbieżność nie występowała w sprawie do dnia 31 stycznia 1989 r. Dopiero w dniu 1 lutego 1989 r. została zniesiona zasada jedności własności państwowej i dopiero od tej daty poprzednik prawny wnioskodawczyni mający statut przedsiębiorstwa państwowego mógł posiadać nieruchomość stanowiącą własność Skarbu Państwa w sposób pozwalający na nabycie przez niego służebności gruntowej.

W skardze kasacyjnej wnioskodawczyni zarzuciła Sądowi Okręgowemu naruszenie art. 172, 176, 177, 285, 292 i 348-351 w związku z art. 128 k.c. przez przyjęcie, że do okresu posiadania wykonywanego po dniu 31 stycznia 1989 r. przez osobę prawną mającą przed dniem 1 lutego 1989 r. status państwowej osoby prawnej nie można zaliczyć okresu posiadania wykonywanego przez Skarb Państwa przed dniem 1 lutego 1989 r. oraz naruszenie art. 20, 32 i 64 Konstytucji, a w konsekwencji naruszenie prawa równości, zakazu dyskryminacji w życiu gospodarczym państwowych osób prawnych i nakazu zapewnienia równej dla wszystkich ochrony prawa własności oraz innych praw rzeczowych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wprowadzona do kodeksu cywilnego z mocą od dnia 3 sierpnia 2008 r. regulacja służebności przesyłu (art. 305¹-305⁴) przesądziła jednoznacznie dopuszczalność zasiedzenia przez przedsiębiorcę, w skład przedsiębiorstwa którego wchodzi urządzenie przesyłowe w rozumieniu art. 49 §1 k.c., służebności polegającej na możliwości korzystania w oznaczonym zakresie z określonej nieruchomości w sposób niezbędny do korzystania z tych urządzeń zgodnie z ich przeznaczeniem - nazwanej właśnie służebnością przesyłu. Według art. 305⁴ k.c., do służebności przesyłu stosuje się odpowiednio przepisy o służebnościach gruntowych, a więc m.in. art. 292 k.c. stanowiący, że służebność gruntowa może być nabyta przez zasiedzenie, zgodnie z odpowiednio stosowanymi przepisami o zasiedzeniu nieruchomości, jeżeli polega na korzystaniu z trwałego i widocznego urządzenia. Orzecznictwo jednak już wcześniej dopuszczało - w ramach zasługującej, jak podkreślono w wypowiedziach niektórych przedstawicieli doktryny, na pełną aprobatę, nowoczesnej, odpowiadającej potrzebom obrotu, wykładni - zasiedzenie przez przedsiębiorstwo przesyłowe służebności o takiej treści na podstawie art. 292 k.c. stosowanego w drodze analogii (por. orzeczenia Sądu Najwyższego: z dnia 11 marca 2005 r., II CK 489/04, LEX nr 301735, z dnia 8 września 2006 r., II CSK 112/06, LEX nr 193240, z dnia 4 października 2006 r., II CSK 119/06, LEX 447190, i z dnia 7 października 2008 r., III CZP 89/08, Biul. SN 2008, nr 10, s. 7).

Sama zatem dopuszczalność nabycia przez wnioskodawczynię w drodze zasiedzenia, zgodnie z odpowiednio stosowanym art. 292 k.c., takiej służebności, jak oznaczona we wniosku, nie budzi wątpliwości. W sprawie jednak - jak trafnie przyjęły Sądy orzekające - nie zachodzą przesłanki uzasadniające stwierdzenie wnioskowanego zasiedzenia.

Jest bezsporne, że nieruchomość, którą stanowi działka nr 19/29, w okresie od wybudowania na niej urządzeń infrastruktury elektroenergetycznej eksploatowanych przez wnioskodawczynię, a wcześniej przez jej poprzedników prawnych, aż do dnia 19 listopada 1993 r., była przedmiotem własności państwowej. Z tego względu od początku tego okresu aż do nadejścia dnia 1 października 1990 r., w którym przestał obowiązywać art. 177 k.c., niemożliwe było nabycie przez zasiedzenie własności tej nieruchomości (art. 177 związku z art.

172 k.c.), ani obciążających ją służebności gruntowych (art. 177 związku z art. 292 zdanie drugie i art. 172 k.c.) W czasie poprzedzającym wejście w życie kodeksu cywilnego, tj. przed 1 stycznia 1965 r., podobne konsekwencje w odniesieniu do tej nieruchomości wynikały z art. 7 ustawy z dnia 14 lipca 1961 r. o gospodarce terenami w miastach i osiedlach (Dz. U. nr 32, poz. 159). Co do omawianych ograniczeń zasiedzenia por. w szczególności: uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2002 r., III CZP 72/01 (OSNC 2002, nr 9, poz. 107), oraz postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 7 marca 2002 r., II CKN 160/00 (LEX nr 54577), i z dnia 10 kwietnia 2008 r., IV CSK 21/08 (LEX nr 398485).

Zgodnie z art. 10 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. nr 55, poz. 321 ze zm. – dalej: „ustawa nowelizująca”) w związku z art. 292 zdanie drugie k.c., zasiedzenie służebności gruntowej obciążającej nieruchomość państwową, które nie mogło ze względu na wskazane ograniczenia biec przed 1 października 1990 r., rozpoczęło bieg od tego dnia. Od dnia 1 października 1990 r. należy więc liczyć upływ wymaganego do zasiedzenia służebności gruntowej terminu, dwudziestoletniego lub trzydziestoletniego, w zależności od tego, czy nabycie posiadania służebności nastąpiło w dobrej lub złej wierze. Wymieniony termin zasiedzenia podlega jednak skróceniu o czas posiadania niemogącego prowadzić do zasiedzenia ze względu na to, że nieruchomość była przedmiotem własności państwowej, nie więcej jednak niż o połowę tego terminu, tj. nie więcej niż o dziesięć lub piętnaście lat (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2002 r., II CKN 160/00).

Wynikającej z art. 10 ustawy nowelizującej w związku z art. 292 zdanie drugie k.c. regulacji dotyczącej biegu i skracania terminu zasiedzenia służebności gruntowej obciążającej nieruchomość państwową nie można było jednak w sprawie zastosować.

Jak wiadomo, niemal przez cały okres, w którym sporna nieruchomość była własnością państwową, znajdujące się na niej urządzenia infrastruktury elektroenergetycznej eksploatowali poprzednicy wnioskodawcy mający status przedsiębiorstwa państwowego. Przedsiębiorstwa państwowe były wprawdzie w tym czasie zawsze osobami prawnymi (art. 2 dekretu z dnia 26 października

1950 r. o przedsiębiorstwach państwowych, jedn. tekst.: Dz. U z 1960 r. nr 18, poz. 111, oraz art. 1 ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych, obecnie jedn. tekst: Dz. U. z 2002 r. nr 112, poz. 981 ze zm.), jednak obowiązujący do 31 stycznia 1989 r. art. 128 k.c. w pierwotnym brzmieniu wyrażał zasadę jednolitego funduszu własności państwowej, w myśl której, zgodnie z poglądem dominującym w praktyce, państwowe osoby prawne nie miały żadnych praw podmiotowych do zarządzanego przez nie mienia, które mogłyby przeciwstawiać państwu (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 października 1961 r., I CO 20/61, OSN 1962, nr II, poz. 41, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 1984 r., III CZP 28/84, OSNC 1985, nr 1, poz. 11, uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – zasada prawna - z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 38/91, OSNC 1991, nr 10-12, poz. 118, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2002, III CZP 62/02, OSNC 2004, nr 1, poz. 7). Tak rozumiana zasada jednolitego funduszu własności państwowej leżała u podstaw art. 4 ust. 1 pkt 1 i art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości w pierwotnym brzmieniu (Dz. U. nr 22, poz. 99), jak też art. 2 ust. 1 zdanie 1 ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. nr 79, poz. 464) oraz art. 1 pkt 9 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 1991 r., nr 2, poz. 6).

Zasadę jednolitego funduszu własności państwowej rozumianą w powyższy sposób odnoszono także do posiadania, przyjmując, że w wyniku jej obowiązywania Skarb Państwa był nie tylko właścicielem, ale i posiadaczem rzeczy znajdujących się w zarządzie państwowych osób prawnych. W rezultacie, jeżeli nieruchomość pozostająca w zarządzie państwowej osoby prawnej nie była przedmiotem własności państwowej, jej zasiedzenie w razie ziszczenia się przesłanek przewidzianych w art. 172 k.c. mogło nastąpić nie przez państwową osobę prawną sprawującą zarząd, lecz przez Skarb Państwa. To samo odpowiednio dotyczyło zasiedzenia służebności gruntowej, gdy posiadaczem takiej służebności bez tytułu prawnego, obciążającej nieruchomość niepaństwową, była państwowa osoba prawna (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia

4 października 2002, III CZP 62/02, i z dnia 31 maja 2006 r., IV CSK 149/05, LEX nr 258681).

Uchylenie art. 128 k.c. w pierwotnym brzmieniu w dniu 1 lutego 1989 r. nie spowodowało „uwłaszczenia” z tym dniem państwowych osób prawnych co do składników mienia państwowego znajdujących się w ich zarządzie. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów – zasadzie prawnej - z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 38/91, „uwłaszczenie” takie nastąpiło dopiero na podstawie ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości oraz przepisów określających ustrój majątkowy państwowych osób prawnych. Dopóty zatem, dopóki wspomniane „uwłaszczenie” nie nastąpiło, państwowe osoby prawne nie mają samodzielnych praw do składników mienia państwowego, którym dotychczas zarządzały; nadal wykonywały w tym zakresie jedynie uprawnienia Skarbu Państwa.

Z powyższych wyjaśnień wynika, że nie tylko do 31 stycznia 1989 r. - jak przyjęły Sądy orzekające w sprawie - ale aż do chwili wspomnianego „uwłaszczenia”, przedsiębiorstwa państwowe będące poprzednikami prawnymi wnioskodawczyni, korzystając z nieruchomości w zakresie niezbędnym do eksploatacji znajdujących się na niej urządzeń infrastruktury elektroenergetycznej, wykonywały jedynie uprawnienia należące do sfery mienia państwowego. To ich działanie mieściło się zatem w sferze, którą był objęty również zarząd całą nieruchomością, sprawowany w tym czasie przez inną jednostkę państwową. I tak jak zarząd całą nieruchomością sprawowany przez tę inną jednostkę państwową, również działania przedsiębiorstw państwowych – poprzedników prawnych wnioskodawczyni w stosunku do nieruchomości były oparte na tytule prawnym. W takim stanie nie było oczywiście możliwe zasiedzenie przez te przedsiębiorstwa służebności pozwalającej na korzystanie z nieruchomości w zakresie niezbędnym do eksploatacji znajdujących się na niej urządzeń infrastruktury elektroenergetycznej. Jak wyjaśnił już Sąd Okręgowy, funkcją zasiedzenia jest eliminacja rozbieżności między stanem prawnym a stanem rzeczywistym.

Tym samym nie było także podstaw do zastosowania w sprawie regulacji dotyczącej biegu i skracania terminu zasiedzenia służebności gruntowej

obciążającej nieruchomości państwowej, wynikającej z art. 10 ustawy nowelizującej w związku z art. 292 zdanie drugie k.c. Założeniem tej regulacji było ułatwienie zasiedzenia służebności gruntowych na nieruchomościach państwowych osobom, które posiadały takie służebności przed 1 października 1990 r. i zachowały ich posiadanie w tym dniu, a dotąd nie mogły ich nabyć przez zasiedzenie jedynie ze względu na zakaz zawarty w art. 177 k.c. Nie odpowiada więc temu założeniu skrócenie wymaganego do zasiedzenia służebności gruntowej czasu posiadania o okresy, w których posiadanie było oparte na tytule prawnym, i w których nie mogło ono tym samym prowadzić do zasiedzenia. Takie skrócenie byłoby całkowicie sprzeczne z wskazywaną funkcją zasiedzenia. Należy podkreślić, że cechą wszystkich znanych polskiemu prawu rozwiązań przewidujących skrócenie zasiedzenia o pewien okres posiadania, podczas którego zasiedzenie nie biegło według obowiązującego wówczas prawa, jest istnienie w tym okresie przesłanek uzasadniających zasiedzenie według nowego prawa (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 7 marca 2002 r., II CKN 619/99, OSNC 2003, nr 2, poz. 30, i z dnia 30 września 2004 r., IV 21/04, LEX nr 143170). Podobnie nie ulega wątpliwości, że zgodnie z art. 176 k.c. – zarówno stosowanym w związku z art. 172 k.c., jak i w związku z art. 292 k.c. - posiadacz na potrzeby zasiedzenia do czasu swego posiadania może doliczyć czas posiadania poprzednika tylko o tyle, o ile do przeniesienia posiadania lub dziedziczenia doszło podczas biegu zasiedzenia, co oczywiście wyklucza doliczenie przez obecnego posiadacza czasu posiadania poprzednika, który był posiadaczem uprawnionym (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 1997 r., III CKU 73/97, niepubl.).

Skoro – jak wynika z dokonanych ustaleń – w dniu 1 października 1990 r. oraz wcześniej poprzednicy prawni wnioskodawcy korzystali ze spornej nieruchomości w zakresie związanym z eksploatacją urządzeń infrastruktury elektroenergetycznej na podstawie tytułu prawnego, to termin zasiedzenia, na które powołuje się wnioskodawcy mógł rozpocząć bieg dopiero po utracie przez nich tego tytułu - jeżeli oczywiście do takiej utraty w ogóle doszło, nie można bowiem wykluczyć przekształcenia wspomnianego tytułu w samodzielne uprawnienie w ramach poruszonego wcześniej „uwłaszczenia”. Rozpatrywanie tej ewentualności wykraczałoby jednak poza granice sprawy. Ubocznie tylko można zauważyć, że

poszukiwanie przez wnioskodawczynię ochrony na podstawie przepisów o zasiedzeniu służebności zaskakuje. Jeżeli wcześniejszy poprzednik prawny wnioskodawczyni nie uzyskał w wyniku „uwłaszczenia” skutecznego wobec właściciela nieruchomości uprawnienia do korzystania z niej w zakresie niezbędnym do eksploatacji urządzeń infrastruktury elektroenergetycznej, to uprawnienie takie powinno być zapewnione późniejszemu poprzednikowi prawnemu wnioskodawczyni przy okazji sprzedaży nieruchomości przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa.

Ze względu na niemożność zastosowania w sprawie regulacji wynikającej z art. 10 ustawy nowelizującej w związku z art. 292 zdanie drugie k.c. nie ulega wątpliwości nieistnienie w sprawie podstaw do stwierdzenia upływu nawet dwudziestoletniego terminu zasiedzenia.

Powołane w skardze kasacyjnej przepisy Konstytucji nie uzasadniają odmiennej od przedstawionej wyżej wykładni art. 128, 172, 176, 177 i 292 k.c. i art. 10 ustawy nowelizującej w zakresie związanym z art. 292 k.c. Ponieważ nabycie służebności gruntowej przez zasiedzenie następuje kosztem uprawnień właściciela nieruchomości obciążonej, którym najczęściej jest podmiot należący do kręgu adresatów rozdziału II Konstytucji, normującego wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela, regulacja prawna dopuszczająca zasiedzenie służebności gruntowej podlega w szczególności ocenie z punktu widzenia wymagań art. 31 ust. 3 i art. 64 ust. 3 Konstytucji. W wyroku z dnia 25 maja 1999 r., SK 9/98 (OTK-ZU 1999, nr 4, poz. 78), Trybunał Konstytucyjny uznał art. 292 k.c. przewidujący zasiedzenie służebności gruntowych za zgodny z art. 64 ust. 3 Konstytucji, a nawiązując do wymagań stawianych przez art. 31 ust. 3 Konstytucji wyjaśnił, że art. 292 k.c. nie pozbawia właściciela uprawnień do korzystania z nieruchomości, ani nie wyklucza możliwości rozporządzania nią, co sprawia, iż nie można mu zarzucić, że narusza istotę prawa własności.

Wykładając i stosując przepisy normujące zasiedzenie służebności gruntowej należy więc mieć przede wszystkim na względzie to, że dotyczą one ograniczenia prawa własności, podlegającego, jeżeli dotyka ono adresatów rozdziału II Konstytucji, rygorom art. 31 ust. 3 i art. 64 ust. 3 Konstytucji. W tym

kontekście domaganie się przez wnioskodawczynię z powołaniem się na art. 32 i 64 Konstytucji szerszego zakresu zastosowania analizowanych wcześniej przepisów dotyczących zasiedzenia służebności gruntowych niż to z tych przepisów wynika, a mianowicie objęcia zakresem ich zastosowania także pewnych okresów posiadania wykonywanego przez Skarb Państwa, wydaje się nieporozumieniem. Wnioskodawczyni dąży bowiem do objęcia ochroną wynikającą z art. 32 i 64 Konstytucji podmiotów z sektora państwowego, a one nie są podmiotami gwarantowanych w rozdziale II Konstytucji praw i wolności. Skarbu Państwa i sposobu zarządzania jego majątkiem dotyczy art. 218 Konstytucji. Równie odległy od zagadnień występujących w sprawie jest art. 20 Konstytucji.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ w związku z art. 13 § 2 k.p.c. oddalił skargę kasacyjną, a o kosztach postępowania kasacyjnego orzekł zgodnie z art. 520 § 2 k.p.c.